

הלכות ברכת המזון קצא-קצב תקמא

יוצא ידי חובתו מן התורה¹ כמו שנתבאר בסימן קס"ח² אלא משה ויהושע ודוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן³ ומשום ביטול מלאכת בעל הבית הקילו וברכה רביעית שעיקרה מדברי סופרים⁴ אין הפועלים אומרים אותה כלל⁵ בין שמברכין בין ששומעין מפי אחר המזמין ומברך ברכת המזון בתקונתה הרי הן עומדין למלאכתם כשהחתם ברכת וירושלים⁶.

כמה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתם מלבד סעודתן אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל הדי' ברכות בתקונתן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם בסעודה אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל הדי' ברכות⁷.

ועכשיו לעולם מברכין כל הדי' ברכות לפי שאין דרך בני אדם להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הדי' ברכות⁸:

קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה וכו' ז' סעיפים:

א כבר נתבאר בס' קס"ז⁹ שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פטור אלא א"כ נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כנוף אחד וברכה אחת לכולם.

כמה דברים אמורים בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד אבל בברכה אחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה¹⁰ אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כנוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא א"כ הם משלשה ולמעלה¹¹ שיש שבה וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת לפי שהם ראוים לזמן כלומר להזדמן יחד לצידוף ברכה בלשון רבים¹².

ואומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו¹³ והשנים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובמובו היינו¹⁴.

ואם הם ג' בלא המברך יכול לומר ברכו שאכלנו משלו¹⁵ כיון שהם ראוים לברך בלשון רבים בלעדו ומ"מ יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מכלל המברכים¹⁶ ואע"פ

א ברכות מה' ב לפירוש התוס' שם ע"א ד"ה אם רצו והרא"ש שם פ"ו ס"ו. מור וש"ע ס' קצג ס"א.

ד תוס' ורא"ש שם. מ"ז ונ"א ס' קצג ס"ק א. וכו' לעיל ס' קפ"ו ס"ה. לקמן ס' ר"ג ס"ב.

ה ואין צורך עשרה, כמו בתפלה ובברכות קריאת שמע ובברכות השחר, משום האמור לעיל ס' נג ס"ד וש"ג.

ו ר"ן בפ' המשנה מגילה כג. ב ד"ה אבל אנכי ונאננים. היינו דקא בפת (משום האמור לקמן ס' ר"ג ס"ב וש"ג) ודקא כשנקבעו בקביעות המועלת (כלקמן ס' קצג ס"א ז"ב).

ז ואם לעיל ס' קצג ס"ה, דמ"א ברוך כ"א לעצמו מזה כמלה עם המברך – מסיום ברכת הון ואילך.

ז רש"י ברכות מה', א ד"ה שלשה. לבוש ס"א.

ח ברכות ג, א. מור וש"ע ס"א.

ט מור וש"ע שם. וכו' במדור. ושם: המברך אומר בירשתו מרע ורובנו ורבותי נברך שאכלנו משלו ועונן המזמין ברוך שאכלנו משלו וכמו היינו (ובדלעיל ס' קס)

י מק' ס"ט לענין ברכת המצות: ומדת ענה... נוטל רשות מכל בני החברה ואומר בתחלה בירשתו (כו').

י' משנה שם שם, ב.

יא מימרא דשמואל שם. מור וש"ע שם.

ח מ"א ס"ק א.

ט סעיף ה. וי"ו הסידור דאתי שפיר אף לדידן שאר פוסקים א, בשם הסידור דאתי שפיר אף לדידן שאר פוסקים

דמנין התברכות מן התורה וצ"ל כאן הטעם משום שיש כח ביד הזכרים לעקור דבר מן התורה כמ"ש התוס' ברכות

ס"א, א ד"ה ירוחם). עיי' סדר בדי"ג ס' ה"ב שהוא מר"ם אלא שיאר הלהיות בה כעין של תורה, כיון שתקנו ע"י

משה.

י בדלעיל ס' קפ"ו ס"ב וש"ג.

יא בדלעיל ס' קצג ס"א וש"ג.

יב בגרמא שם. מור וש"ע שם.

יג בדלעיל ס' קפ"ו ס"ב וש"ג.

יד נמוא שם. מור וש"ע שם.

טו ההגות מייחוניות הדי' בברכת ס"א אות ב. שו"ע ס"ב. וראה גם לעיל ס' קפ"ו ס"ב.

סימן קצב

א סעיף ז' וש"ג.

ב בדלעיל ס' ח ס"א וש"ג.

תקמו

הלכות ברכת המזון קצב

שאמר נברך צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים¹⁰ לגמור ולחזור ולומר אחרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו¹¹ ואח"כ מתחיל ברוך א"י אמ"ה וכו'.
ומי שאומר גם בראשונה ובטובו חיינו אין מוחין אותו¹²:

ב יש נהגין¹³ להוסיף ברוך הוא וברוך שמו קודם שמתחילין בא"י אמ"ה הון וכו' והוא תוספת על ברכת היומון אבל כשמברך ביחיד אין מקום לאמרו¹⁴ (וגם ביומין אומרו המזון לברו ולא המסובין¹⁵).

(וגם כשהמזון אומר בא"י אמ"ה כו' אין להם לומר ברוך הוא וברוך שמו אלא ישתקו וישמעו¹⁶ כמ"ש בס' קב"ד¹⁷ או יאמרו עמו מלה במלה כמ"ש בס' קפ"ג¹⁸).

ויש אומרים¹⁹ שאחר שחזר המברך ברוך שאכלנו יענו המסובין אמן אחריו כי בכאן נשלמה ברכת היומון.

ויש אומרים²⁰ שלא אמרו לענות אחר ברוך שאכלנו אלא באחד מן השוק שנכנס אצל חבורה בשעונין ברוך שאכלנו והוא שומע מן המסובין ולא אחר ברוך שאכלנו של המברך²¹ וכן כשבא אצלם בשעה שאומר המברך נברך שאכלנו א"צ לענות אחר ברוך שאכלנו של המסובין אלא די כמה שעונה ברוך ומבורך אחר נברך של המברך²² כמו שיתבאר בס' קצ"ה²³ ואע"פ שהשומע ברכה אחת ב' פעמים חייב לענות ב' פעמים מ"מ כיון שברוך שאכלנו היא ענייה על נברך והוא ענה כבר אחר נברך מה שראוי לו לענות שוב א"צ לענות אחר ענייתם אע"פ שלא ענה כענייתם וגם אינה ענייה גמורה על אמירת המברך שהוא אומר נברך שאכלנו וזה אינו עונה ברוך שאכלנו כל שכן שהמסובין שענו ברוך שאכלנו שאינם צריכים לחזור ולענות אחר המברך שחזרו ועונה כענייתם וכן המנהג²⁴.

ולדברי הכל המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין²⁵ כיון שחזרו לומר בפיו אחרים מיד מה שאמרו הם.

(וכן הדין בכל זה כעניית ברכו בבית הכנסת²⁶):

ג אם הם עשרה חייבים להזכיר השם בברכת היומון שהמברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו²⁷ והם עונים אחריו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו²⁸ ואין לומר נברך לאלהינו כי לא מצינו במקרא למ"ד אלא אצל שיר והוראה²⁹ כמו שירו

יב לבוש שם.

יג תוס' וזו, ב ד"ה לזכור, ד"ף שם. דא"ש ברכת פ"ז סי"ב. טור ושוע"ט שם. וראה גם לעיל סי' נו סי"ג לענין

ברכו.

יד ת"א בירש הסימן.

טו רוקח סי' רפג. טור. לבוש סי"א.

טז פרישה סי' ק"ב. ב. ת"א בירש הסימן.

זו אלה רבה סי' ב.

י"א שירת דבר שמואל סי' רעד.

י"ב סעף ב.

כ סעף י. וראה גם לעיל סי' קפח סי' ט"ד. לקמן סי' תפד סי' ד.

כא נש"ת שער האותיות אות ק (פג, א) ד"ה כשהזכור ונשיב. הובא במ"א שם.

כב לרבוש סי' קפח. הובא במ"א שם. וכו"ה לקמן שם סי"א. סי' קפח סי' ד.

כג ואם לא שמע גם נהמסובין, רק מהמברך, ראה לקמן סי' קפח סי"א. וראה תהלה לדוד סי' א. א"ת ח"ה ע"י תקנה. הע"ב תמנ"ד ע' 14.

כד דברי המדות ברכות פ"ו סק"ח. שירי נכסת הגרולה סי' קפח אות א. אלה רבה שם סי' ב.

כה סעף א.

כו מ"א ואילה רבה שם.

כז לבוש סי' קפח.

כח לענין עניית אמן הממאר כאן, אמנם לענין עניית ברוך ה' המברך כשלא שמע ברבו מהש"ץ, ראה לקמן סי' קפח סי"א שיש חילוק ביניהם, וש"נ.

כט חושבנ' שם. מור וש"ע סי' א.

ל מור וש"ע שם. וכו"ה בסידור.

לא תוס' שם ד"ה נברך. רבינו יונה שם ד"ה כ"ה. מור וש"ע שם. פ"ו סי' ב. מ"א סי' ג.

הלכות ברכת המזון קצב-קצב תקמג

לה' ¹⁷ הרוי לה' ¹⁸ אבל בברכה נאמר ¹⁹ במקלות ברכו אלהים וגו' ברכו עמים אלהינו וגו' ²⁰ ורבים כמותם כולם בלא למ"ד.

ומעשרה ולמעלה אפי' הם אלף או ריבוא כך הם מברכים ²¹:

ך כל המשנה מזה הנוסח ²² כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו משלו או שאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור שכשאומר נברך על המזון נראה כמברך למזון ²³ וכשאומר למי שאכלנו משמע שמרובים הם זה ון את זה וזה את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית ²⁴ משא"כ שאכלנו משלו סתם משמע שהוא יחיד שהכל אוכלים משלו ומה שאומרים בהגדה למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו זהו לפי שבנסים אי אפשר למעוֹת שעושה נסים וולתי הקב"ה משא"כ בברכה אפשר למעוֹת שמברך את בעל הבית ²⁵ וכשהם עשרה כיון שמוכרין את השם אין מקום למעוֹת שמברכין המזון ויכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו ²⁶ אבל לא למי שאכלנו ²⁷ כי לא יהיה פירוש לדבריו כלל ואם יאמר מי שאכלנו הרי זה בורות כי מה סימן צריך לתת ²⁸:

ה וכן האומר במקום ובמטוב חיינו ומטוב חיינו או ובמטוב חיים ה"ו בור ²⁹ שמטובו משמע דבר מועט וממעט בתגמוליו של מקום ³⁰ ומה שאומרים שבענו מטובך ³¹ זהו בשאלה ³² שהשואל שואל דבר מועט כעני כפתה שאינו מרים ראש לשאל שאלה גדולה ³³ ובמטוב חיים משמע שאר העולם חיים ולא הוא ³⁴ ומוציא עצמו מן הכלל ³⁵:

ז אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו את השם בברכת הזימון אינם יכולים לחזור ולזמן בשם כיון שכבר יצאו ידי חובת זימון אלא שבמלו מצות הזכרת השם ומעוֹת שלא יוכל לתקן הוא אבל אם עדיין לא ענו אחריו כיון שלא נתקיימה עדיין מצות זימון יהיו המברך וזימן בשם ואחר כך יענו אחריו ³⁶:

ז בוהר ³⁷ הוהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון תן לנו הכוס ונברך ³⁸ או באו ונברך לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה כפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה ולהעביר מה שבגדה ומה נהגים לומר בלשון אשכנז (רבותי מ"ר וועל"ן בענמש"ן ³⁹) והם עונים יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם ⁴⁰:

קצב. אם מצטרפין לזימון אם לאו וכו' ב' סעיפים:

א שנים שאכלו כאחת אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה א' ע"פ ששנים

מח רש"י שם ד"ה בשאלה. מ"א שם.
מט ב"י ד"ה ונעמא.
נ רש"י שם ד"ה חיים.
נא ב"י בשם ארחות חיים. שו"ע ס"ב.
נב דרז ואתהגן (בלק) קפג. ב. וראה מ"מ געיונים.
נג ראה פסחים קג. ב. לעיל ס"י קעט ס"ב וס"ה.
נד ולענין קדושה והדבילה וכן לענין ברכה באמצע המעודה, ראה לעיל ס"י קעק ס"א.
נה סדר השלחן למה"ר נפתלי. מ"א ריש הסימן וכו' בסידור.

לב שנות מן, כא ובכ"מ.
לג תהלים ל"ג, ב ובכ"מ.
לד תהלים סח, כו.
לה תהלים סג, ה.
לו שם בתוספת. מור וש"ע שם.
לז גמרא שם ג. א. מור וש"ע שם.
לח רשב"א שם ד"ה על. מ"א ס"ק ד.
לט רש"י שם ד"ה למי. מ"א ס"ק ה.
מ גמרא שם. מ"א ס"ק ה.
מא שם בגמרא. מור וש"ע שם.
מב דרכי משה ס"ק ג. ט"ז ס"ק ח.
מג ט"ז שם.
מד גמרא שם. מור וש"ע שם.
מה רש"י שם ד"ה ומטוב. מ"א ס"ק ו.
מו בתפלת שבת וי"מ. מ"א שם.
מז גמרא שם.

סימן קצב
א שדוקא כשנקבעו יחד (כמבואר לקמן ס"ב) יכולים לזמן בשלשה. תוס' ברכות מב. א. ד"ה הפכו. רבינו יונה רפ"ז דברכות ד"ה שלשה. רא"ש ברכות פ"ו ס"א. ת"א ס"ק ח. וברלקמן ס"ב.